

VASILE GOLDIȘ'S ACTIVITY DURING THE FIRST WORLD WAR

Eugen Gagea, Assoc. Prof., PhD, „Vasile Goldiș” West University of Arad

Abstract: During the First World War, Vasile Goldiș stood out as the most prominent figure of his generation, strong connoisseur of the ideas circulating in his time, and having strong knowledge of Philosophy, History and Law. Vasile Goldiș was the one who, in a moment of crossroads for the Romanian political class, and in a world which was in a full process of transformation, came with “his own vision for state and nation”. He was the one who spoke, during the War, about a new way of reorganization of the world, anticipating the appearance of the national states replacing the former Empires. In 1918, Vasile Goldiș follows the Wilson's principles, he considers that a real chance exists for the Union, and he sees in the words of the American president “a wave of hope”. Thereby, Vasile Goldiș had an important role in the foundation of the Great Romania, because starting from the Wilson's principles, he came with the idea of the national self-determination, the base for the Great Union from the 1st of December 1918.

Keywords: Romanians, nation, war line, govern, party, autonomy.

Izbucnirea conflictului în urma asasinatului de la Sarajevo și amploarea pe care a luat-o a pus clasa politică românească în fața unui „fapt împlinit”. În 1914 politicienii români din Transilvania, formați în spiritul „germanofil”, erau în cea mai mare parte fideli împăratului de la Viena, dar în același timp erau și implicați în tratative cu guvernul maghiar, pentru a obține o autonomie a românilor din Monarhie. Vestea morții arhiducelui Franz Ferdinand a fost o mare dezamăgire pentru politicienii români din Transilvania, fiindcă se considera că odată cu „arhiducele Franz Ferdinand nu a fost înmormântat numai unul dintre personajele marcante atât de rare în vremea de azi ci și un măreț program politic”¹. Aceiași politicieni aveau și legături cu unii lideri de la București, unde situația era confuză, pentru că exista o alianță

¹ *Românul*, Arad, nr. 143, 12/25 iulie 1914, p. 4.

politică și militară încheiată cu Austro-Ungaria. Evenimentele din 1914 reprezintă pentru clasa politică din Transilvania sfârșitul unei politici de fidelitate față de Viena și orientarea spre o politică națională, care să se bazeze pe consolidarea legăturilor cu România, un rol important în acest proces avându-l Vasile Goldiș .

În 1914, o dată cu izbucnirea conflictului, situația politică din Europa Centrală s-a agravat, pentru că diplomații de la Viena și Budapesta au început a lua măsuri de consolidare a statului, în timp ce politicienii români cereau autonomia. În acest context Vasile Goldiș, considerat de contemporanii săi „principalul teoretician în chestiunea naționalităților”², s-a afirmat ca un important lider al românilor din Transilvania. Liderul arădean era un bun cunoscător al vieții politice de la Viena, Budapesta și București. La propunerea lui Vasile Goldiș, Comitetul Central al P.N.R. s-a întrunit în 11 august 1914 la Budapesta, unde a fost redactată o declarație prin care se arăta că partidul întrerupe orice activitate politică. Chiar dacă P.N.R. își întrerupea activitatea, ziarul oficial al partidului, *Românul*, al cărui redactor-șef era Vasile Goldiș, și-o continua, iar cei din redacție duceau o politică națională, fapt care a nemulțumit autoritățile maghiare. În 1914 găsim în paginile acestui ziar date importante despre evenimentele politice, dar și despre situația de pe front și deciziile luate de clasa politică. În acest an Vasile Goldiș a scris mai multe articole în care analiza situația din Europa, considerând că o dată cu izbucnirea conflictului a început și „descompunerea Imperiului”³. Aici au fost prezentate deciziile luate de politicienii români privind suspendarea activității P.N.R., arătându-se că „acei bărbați ai noștri care simțesc un imbold irezistibil de a face declarațiuni și enunțațiuni politice să binevoiască a spune că acestea sunt părerile lor personale, pentru că neputându-se întruni comitetul P.N.R. nici în numele poporului român nu se pot face enunțațiuni politice”⁴.

Moartea regelui României, Carol I, considerat în epocă germanofil, și preluarea puterii de urmașul său, Ferdinand I, care era adeptul intrării în război alături de Antanta, pentru realizarea Marii Uniri, a marcat profund societatea românească și a dus la începerea tratatelor privind intrarea în război a României. La înmormântarea regelui Carol I a participat toată elita politică a Transilvaniei și au avut loc discuții cu liderii de la București.

²Keith Hitchins, *Afirmarea națiunii mișcarea națională românească din Transilvania 1860-1914*, București, Ed. Enciclopedică, 2000, p. 155.

³Radu Ioan Morariu, „Contribuții la istoricul ziarului Românul 1911-1918” în *Administrație românească arădeană, Studii și comunicări*, vol. I, Arad, Ed. Vasile Goldiș University Press, 2010, p. 116.

⁴Alexandru Roz, *Noiembrie 1918. Aradul – capitala Transilvaniei*, Arad, Ed. Vasile Goldiș University Press, 2002, p. 134.

Politicienii transilvăneni au avut o discuție și cu primul-ministru, I. I. C. Brătianu. Prezent la discuția de la București, Vasile Goldiș a relatat că Brătianu le-a vorbit de situația dificilă prin care trecea țara și a cerut să „ne vedem de treabă să ne îndeplinim datoria de cetățeni loiali, să mântuim ce putem că nu se știe cum se dezvoltă războiul și ce ne îngăduie a face”⁵, fapt ce l-a îngrijorat pe Vasile Goldiș. La București fruntașii ardeleni au mai discutat și cu alți politicieni, ca Nicolae Filipescu și Take Ionescu, care erau liderii opoziției și susțineau intrarea în război alături de Antanta. Alte discuții au mai fost cu Constantin Stere și P.P. Carp, care erau „germanofili” și susțineau Puterile Centrale, considerând că cel mai mare pericol pentru România îl reprezintă Rusia.

Ținând cont de situația creată, I.I.C. Brătianu a dorit ca negocierile cu Austro-Ungaria să fie făcute de liderii P.N.R, pentru că aceștia aveau legături mai puternice cu cercurile politice de la Viena și Budapesta. În aceste condiții Vasile Goldiș, Alexandru Vaida-Voievod, Aurel Vlad și reprezentanții clerului superior era „singurii capabili a purta un dialog cu reprezentanții Puterilor Centrale”⁶. Astfel, în toamna anului 1914 Vasile Goldiș, Alexandru Vaida-Voievod și Aurel Vlad au avut la București o întâlnire cu reprezentanții de acolo ai Germaniei și Austro-Ungariei, cărora le-au cerut ca guvernul maghiar să renunțe la organizarea de alegeri parlamentare în 1914, argumentând că mulți români erau deja înrolați în armată. În urma acestor discuții, ministrul german la București, Bussche, a trimis o telegramă Ministerului de Externe, în care a arătat că „vina pentru atitudinea ostilă nouă a opiniei publice din România o poartă Ungaria și acum contele Tisza ar trebui, în sfârșit, să cedeze atât cât mai e timp”⁷. Diplomatul german declara și că, în urma discuției cu reprezentanții românilor din Ungaria, și-a făcut o impresie bună despre ei, pentru că „sunt supuși împăratului”⁸. El recunoștea că românii sunt oprimați în Transilvania. Bussche a informat guvernul de la Berlin în legătură cu revendicările românilor, care au solicitat dezvoltarea învățământului românesc prin crearea de școli medii și a unei universități, folosirea limbii române în administrație și justiție și numirea unui ministru român care să vegheze ca promisiunile să fie puse în practică. De aceeași părere era și diplomatul austriac Czernin, care în 19 noiembrie îl informa pe ministrul de externe de la Viena despre discuțiile

⁵Roman Ciorogariu, *Zile trăite*, vol. I, Oradea, Fundația Culturală Cele Trei Crișuri, 1994, p. 26.

⁶ Eugen Gagea, *Vasile Goldiș Studii și documente*, vol. I, Arad, Ed. Gutenberg Univers, 2013, p. 25.

⁷ Ibidem.

⁸ ***Mărturii privind lupta românilor din părțile Aradului pentru păstrarea ființei naționale prin educație și cultură 1784-1918, Arad, 1988, p. 527.

de la București. Diplomatul austriac cerea satisfacerea revendicărilor românești: „chestiunea a ajuns pe un făgaș care după părerea mea nu mai permite o amânare, căci ar declanșa dezamăgire și indignare, rezultatul ar fi deci exact opus celor ce vrem să realizăm”⁹. De negocierile de la București a fost anunțat și Tisza, dar acesta considera că nu este momentul pentru a satisface unele revendicări ale românilor și era de părere că problema românească trebuie rezolvată de politicienii maghiari.

În 1915 Vasile Goldiș, alături de Iuliu Maniu și Alexandru Vaida-Voievod, a participat la o serie de negocieri la Berlin, Viena și București. În urma acestora au redactat și trimis primului-ministru I.I.C. Brătianu și regelui Ferdinand un memoriu, unde descriau situația dificilă în care s-a ajuns, care îngreuna comunicarea cu politicienii de la București.

La Viena Vasile Goldiș, Iuliu Maniu și Aurel C. Popovici au purtat negocieri cu primul-ministru al Ungariei și cu reprezentantul Cancelariei germane. Prin aceste negocieri atât politicienii germani, cât și cei maghiari urmăreau să câștige fidelitatea românilor. Politicienii români, ca Iuliu Maniu, Aurel C. Popovici, Al. Vaida-Voievod, s-au arătat dispuși a colabora cu autoritățile, în schimbul autonomiei, în timp ce Vasile Goldiș avea altă părere și considera că politicienii români nu se pot pronunța în nici un fel, pentru că în 1914 P.N.R. a hotărât să se abțină de la orice declarație făcută în numele poporului român. Vasile Goldiș era de părere că politicienii români se pot exprima numai în urma organizării unui congres al partidului. Liderul arădean era conștient de faptul că un astfel de congres nu se putea organiza, dar urmărea ca politicienii transilvăneni să își păstreze o independență față de clasa politică din imperiu. Referindu-se la poziția lui Vasile Goldiș din timpul negocierilor de la Viena, Ion Clopoțel arată că „era bărbatul care își dădea seama de importanța actului politic pe care voia contele Ștefan Tisza ca să-l smulgă românilor ardeleni”¹⁰. În perioada care a urmat atitudinea lui Vasile Goldiș a fost apreciată de majoritatea politicienilor ardeleni, iar opinia lui a fost preluată de toată clasa politică transilvăneană, care a evitat a se compromite. Problema tratatelor româno-maghiare a fost discutată și în timpul ședinței comitetului național al P.N.R. din 28 octombrie 1915 de la Budapesta. Roman Ciorogariu, participant la ședință, afirmă că s-a dezbătut declarația P.N.R., care era scrisă de Vasile Goldiș, prin care liderii partidului își exprimau poziția. În document se arată: „de România ne leagă unitatea

⁹Liviu Maior, *Alexandru Vaida Voievod*, București, Ed. Rao, 2010, p.76.

¹⁰ Ion Clopoțel, *Revoluția din 1918 și Unirea Ardealului cu România*, Cluj, Ed. Revistei Societatea de mâine, 1926, p. 12.

culturală și etnică, dar politicește nici ei nu dispun de noi, nici noi de ei”¹¹. Declarația este dovada începutului unei politici de autodeterminare inițiate de Vasile Goldiș și susținute de conducerea partidului. A fost rostită în ședința parlamentară din 7 decembrie 1915.

Evenimentele din 1914 au contribuit la transformarea Aradului în cel mai important centru al mișcării naționale din Monarhie, lucru recunoscut și de primul-ministru Ștefan Tisza, care în 8 mai 1915 a trimis o scrisoare prefectului Aradului, Ivan Urban, unde vorbește de atitudinea românilor după începutul războiului. Tisza consideră că politicienii români de la Arad „fac parte din specia cea mai rea”¹² și îi cere prefectului să îi supravegheze și să adune dovezi împotriva lor, ca de exemplu „articolele nepatriotice” pe baza cărora politicienii români să fie sancționați. Contele Tisza credea că era necesară o atentă supraveghere a politicienilor români, pentru ca după război să fie răsplățiți cei fideli clasei politice maghiare, iar „oamenii lui Goldiș” să fie penalizați. În urma celor cerute de Tisza, în 10 martie 1916 primarul Aradului, Varjassy Lajos, a comunicat redacției ziarului *Românul*, condusă de Vasile Goldiș, ordinul ministrului de interne nr. 32858 din 1916, prin care se cerea sistarea apariției ziarului, pentru că „prin cuprinsul unor articole ale sale periclitează interesele purtării războiului”¹³. Roman Ciorogariu, martor al evenimentelor, considera că ziarul a fost interzis nu din cauza acuzelor pe care le susțineau autoritățile, ci pentru a se lua românilor „arma de agitație electorală”¹⁴. Prin aceasta autoritățile maghiare au încercat a rupe legătura dintre clasa politică și societatea românească.

Intrarea României în războiul de eliberare a românilor din Transilvania a scindat societatea românească transilvăneană. Clasa politică a salutat gestul făcut de guvernul de la București, iar unii dintre politicienii transilvăneni au trecut în România și au contribuit la reorganizarea armatei ori au avut unele misiuni diplomatice, în timp ce biserica „s-a sacrificat” și a rămas loială împăratului, încercând a lua o serie de măsuri prin care se urmărea salvarea monarhiei. În 1916 și biserica și clasa politică „erau implicate în viața politică, luptau pentru același scop, dar prin mijloace diferite”¹⁵.

¹¹ Roman Ciorogariu, *op. cit.*, p. 46.

¹² Ioan Rusu Abrudan, *Păcatele Ardealului față de sufletul vechiului regat*, București, Ed. Cartea Românească, 1929, p. 246.

¹³ Laurențiu Oanea, Ștefan Cicio Pop. Un titan al luptei naționale a românilor din Transilvania și părțile românești din Ungaria 1865-1934, Arad, Ed. Gutenberg Univers, 2008, p. 107.

¹⁴ Radu Ioan Moraru, *op. Cit.*, p. 117.

¹⁵ Maria Alexandra Pantea, „Episcopia Ortodoxă a Aradului de la fidelitate dinastică la unitate națională”, în *Misiune și propovăduire*, Presa Universitară Clujeană, 2015, p. 697.

După intrarea în război a României Vasile Goldiș a devenit adeptul unei poziții neutre, dar pline de prudență, poziție pe care adoptat-o până la începutul anului 1918. Atunci, după ce principiile lui Wilson s-au răspândit în Europa, Goldiș a considerat că există o șansă pentru realizarea unității naționale. Într-o scrisoare trimisă lui Ioan Suciș îi explica situația: „Cicio îmi spune că ți-a scris și el în chestiunea scriptului hotărât la Budapesta dar nici lui ca și mie nu i-ai răspuns nimic. Cred că vei fi lucrat de atunci și poate și terminat. Ar fi bine să convenim în chestiunea asta ici la Arad... poate voi încerca și eu ceva și atunci să comparăm lucrurile să facem din amândouă unul... Fără îndoială, ar trebui să facă ceva cel rezonabil toți... nu se poate să nu remarcăm unda de speranță ce străbate aceste rânduri”¹⁶.

Situația românilor din Transilvania s-a agravat după intrarea României în război. În toamna anului 1916 s-a intensificat politica de maghiarizare în Transilvania, contele Tisza declarând în parlamentul maghiar că „trebuie a se proceda cu severitate draconică împotriva românilor”¹⁷. Ca urmare a declarației lui Ștefan Tisza, guvernul maghiar a luat măsuri dure, prin care a urmărit slăbirea elementului românesc în Transilvania. În urma acestor măsuri unor intelectuali li s-au întocmit procese, iar alții au ales să plece în marile capitale europene, pentru a face cunoscută problema românească și politica Budapestei. În această situație un rol important a revenit lui Vasile Goldiș, care a rămas să activeze la Arad, capitala românilor din Monarhie, pentru că era secretar al episcopiei. Este perioada în care Vasile Goldiș a devenit apărătorul bisericii, cea mai importantă instituție a românilor din imperiu. În 1916 a redactat un memoriu în numele episcopului arădean Ioan I. Papp, memoriu care a fost trimis ministrului cultelor, Jankovich, unde se arată că, deși poporul român din Monarhie duce greul războiului, „cei mai mulți cetățeni de naționalitate română sunt privați de drepturile cetățenești, arestați, internați și tratați cu deosebită brutalitate, sfidându-se formele cele mai elementare de procedură legală căci în majoritatea cazurilor, celor în cauză nici măcar nu li se spune pentru ce au fost ridicați, cu ce s-au făcut vinovați iar judecata lor întârzie”¹⁸.

În 1917 guvernul maghiar a intensificat politica de maghiarizare și a reușit să „smulgă” declarații de fidelitate din partea unor politicieni români, în frunte cu conducerea clerului ortodox și greco-catolic. Dar, în ciuda măsurilor luate de autoritățile de la Budapesta, refuzul unor lideri importanți ai P.N.R., ca Vasile Goldiș și Ștefan Cicio-Pop sau Roman

¹⁶ Dan Demșea, „Intransigență și moderație în mișcarea națională românească”, în vol. *Arad monografia orașului*, Ed. Nigredo, 2000, p. 131.

¹⁷ Silviu Dragomir, *Un sfert de veac de la unirea Transilvaniei*, Ed. Astrei, Sibiu, 1943, p. 8.

¹⁸ Gheorghe Șora, *Vasile Goldiș militant pentru desăvârșirea idealului național*, Timișoara, Ed. Facla, 1980, p. 185.

Ciorogariu, de a subscrie la astfel de declarații a însemnat „refuzul Comitetului Executiv al Partidului Național Român”¹⁹. Activitatea începută de Vasile Goldiș în 1916 a continuat și în 1917-1918 când, prin memorii trimise la Budapesta, Vasile Goldiș a protestat împotriva măsurilor luate de autorități privind folosirea limbii maghiare în școlile confesionale și în biserică. Politicianul arădean a apărat biserica, fiindcă în timpul războiului aceasta devenise pentru românii transilvăneni cea mai importantă instituție, singura recunoscută de Budapesta, iar în memoriile alcătuite de el a cerut „păstrarea neatinsă a ființei Bisericii Ortodoxe Române”²⁰.

Chiar dacă nu a semnat vreo declarație de fidelitate față de clasa politică maghiară, Vasile Goldiș a fost un apropiat al grupării socialiste conduse de Oscar Jaszi. În toamna anului 1917 Vasile Goldiș este autorul unor articole publicate în periodicul arădean *Aradi Hirlap*, prin care susține autonomia românilor. Articolele lui Vasile Goldiș au fost bine primite de intelectualitatea românească, pentru că aduceau „lămuriri prețioase asupra fondului problemei naționale”²¹. Unele fragmente din articolele sale au fost traduse în română și publicate în *Foaie Diecezană*, organul oficial al Episcopiei Caransebeșului. Prin aceste articole din presa arădeană de limbă maghiară Vasile Goldiș vine cu o viziune proprie în problema reorganizării lumii după război și susține „necesitatea formării statelor naționale” în Europa Centrală, lucru care, potrivit politicianului arădean, ar duce la „dispariția relației dintre supuși și stăpâni dar și a violenței care ar trebui înlocuită de cooperare benevolă”²².

Încă din timpul războiului Vasile Goldiș a înțeles rolul important al generației sale și a considerat că războiul poate aduce schimbări radicale pentru românii din monarhie. Într-o scrisoare trimisă de Vasile Goldiș în decembrie 1917 lui Ioan Mișu politicianul arădean consideră că „vremurile prin care trecem zămislesc poate pe multe veacuri viitorul lumii întregi, ele au să decidă și soarta viitoare a neamului nostru”²³. Vasile Goldiș își exprimă convingerea că intelectualii transilvăneni sunt obligați să ia o serie de hotărâri, pentru ca în urma războiului poporul român din monarhie să „iasă cu garanții reale pentru un viitor mai fericit”. Mai arată că cei care sunt interesați de viitorul neamului sunt invitați a participa la consfătuirea secretă a Comitetului executiv al partidului de la Budapesta, din 16/29 decembrie

¹⁹ Eugen Gagea, *op. cit.*, p. 209.

²⁰ Gheorghe Șora, *op. cit.*, p. 183.

²¹ *Foaie Diecezană*, Caransebeș 12/25 noiembrie 1917, nr. 46.

²² Eugen Gagea, *op. cit.*, p. 34.

²³ Vasile Goldiș, *Correspondență 1888-1934*, vol. I, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1992, p. 210.

1917. Au participat cei mai importanți lideri: Teodor Mihali, Vasile Goldiș, Ioan Suciu, Șt. Cicio-Pop, Miron Cristea, Valeriu Braniște. Au fost dezbătute problemele cu care se confruntau românii din Transilvania.

În 1918 Vasile Goldiș era adeptul principiilor wilsoniene și considera că există o șansă reală pentru realizarea unirii și vedea în cele enunțate de președintele american o „undă de speranță”. Ținând cont de situația de schimbările produse pe front în 1918, Vasile Goldiș a dat un interviu celor de la ziarul *Aradi Hirlap*, declarând că „românii nu vor să domnească peste alte popoare dar nici nu vor tolera ca un alt popor să domnească asupra lor”. Liderul arădean considera că după război lumea trebuie să se reorganizeze pe principiile egalității și libertății și să se țină cont de voința majorității, pentru că au trecut vremurile când o minoritate care se „bucură de unele privilegii să poată stăpâni milioane de cetățeni care nu se puteau bucura de drepturile lor”²⁴.

Prin cele spuse în septembrie 1918 Vasile Goldiș anticipa noua formă de organizare a Europei, demonstrând totodată că a fost cel mai important ideolog al generației sale și un bun cunoscător al ideilor care circulau în lume. A fost cel care într-un moment de răscruce pentru clasa politică românească și într-o lume care era în plin proces de transformare a venit cu „o viziune proprie despre stat și națiune”, contribuind la nașterea României Mari.

BIBLIOGRAPHY:

1. ****Mărturii privind lupta românilor din părțile Aradului pentru păstrarea ființei naționale prin educație și cultură 1784-1918*, Arad, 1988.
2. Ciorogariu, Roman, *Zile trăite*, vol. I, Oradea, Fundația Culturală Cele Trei Crișuri, 1994.
3. Clopoșel, Ion, *Revoluția din 1918 și Unirea Ardealului cu România*, Cluj, Ed. Revistei Societatea de mâine, 1926.
4. Demșea, Dan, „Intransigență și moderație în mișcarea națională românească”, în vol. *Arad monografia orașului*, Ed. Nigredo, 2000.
5. Dragomir, Silviu, *Un sfert de veac de la unirea Transilvaniei*, Ed. Astei, Sibiu, 1943.

²⁴ Gagea Eugen, *op cit.* p. 68.

6. *Foaie Diecezană*, Caransebeș, 1917.
7. Gagea, Eugen, *Vasile Goldiș Studii și documente*, vol. I, Arad, Ed. Gutenberg Univers, 2013.
8. Hitchins, Keith, *Afirmarea națiunii mișcarea națională românească din Transilvania 1860-1914*, București, Ed. Enciclopedică, 2000.
9. Maior, Liviu, *Alexandru Vaida Voievod*, București, Ed. Rao, 2010.
10. Morariu, Radu Ioan, „Contribuții la istoricul ziarului Românul 1911-1918” în *Administrație românească arădeană, Studii și comunicări*, vol. I, Arad, Ed. Vasile Goldiș University Press, 2010.
11. Oanea, Laurențiu, *Ștefan Cicio Pop. Un titan al luptei naționale a românilor din Transilvania și părțile românești din Ungaria 1865-1934*, Arad, Ed. Gutenberg Univers, 2008.
12. Pantea, Maria Alexandra, „Episcopia Ortodoxă a Aradului de la fidelitate dinastică la unitate națională”, în *Misiune și propovăduire*, Presa Universitară Clujeană, 2015.
13. *Românul*, Arad, 1914.
14. Roz, Alexandru, *Noiembrie 1918. Aradul – capitala Transilvaniei*, Arad, Ed. Vasile Goldiș University Press, 2002.
15. Rusu Abrudan, Ioan, *Păcatele Ardealului față de sufletul vechiului regat*, București, Ed. Cartea Românească, 1929.
16. Șora Gheorghe, *Vasile Goldiș militant pentru desăvârșirea idealului național*, Timișoara, Ed. Facla, 1980.